

СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНУ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ФІЛОСОФСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка

У статті проводиться філософський аналіз специфіки феномену етнокультурних цивілізацій у контексті розгляду етнокультурних чинників як полікультурних явищ.

Вступ

Процес формування етнокультурних цивілізацій постає доволі складним. Етнокультурні чинники є полікультурними явищами, адже презентують динамічну систему поведінки, спілкування й життєдіяльності різноманітних етносів. Вони виступають у вигляді орієнтирів, систем цінностей, стилів, зразків, доміант соціального й політичного розвитку, що сприяють загальноцивілізаційним трансформаціям. Сутність і основні характеристики феномену етнокультурної цивілізації досліджуються за допомогою широкого спектру різноманітних теорій та концепцій. Більшість із них присвячені здійсненню порівняльного аналізу етнокультурних цивілізацій, виявленню впливу на них глобалізаційних процесів, дослідженню розвитку й динаміки етнокультурних чинників.

В сучасних умовах слід врахувати глобалізаційну парадигму дослідження, що ґрунтується на взаємозв'язках і взаємодії багатьох суспільств та їх складових елементів, які встановлюються внаслідок поглиблення й ускладнення всесвітнього характеру соціокультурних зв'язків.

Постановка завдання

Метою даного дослідження є аналіз специфіки етнокультурних цивілізацій та їх впливу на загальноцивілізаційні процеси. В ході аналізу основна увага приділялася специфіці культур, етнокультурних чинників та історичному огляду фактів про культури народів і різні історичні епохи. Закономірності розвитку етнокультурних цивілізацій виявлялися в даній статті за допомогою різноманітних підходів до періодизації історії. Ключовим підходом тут є застосування принципу історизму.

Накопичення інформації про розвиток етнокультурних цивілізацій, виокремлення найбільш суттєвих моментів з їх історії є тими чинниками, що найбільш повно відображають їх генезису та особливості розвитку етносів. Тому, значна увага приділялася також аналізу способів життя, атрибутів побуту, релігійних систем та вірувань різноманітних етносів, формуванню й ідентифікації останніх, дослідженню специфіки соціального устрою існуючих інститутів. Діяльність та поведінка етносів розглядалася у межах сформованих ними й «окультурених» географічного й геополітичного просторів з метою визначення їх соціокультурного змісту.

Аналіз публікацій

Про формування етнокультурних цивілізацій та демонстрацію особливого культурного середовища, що утворилося внаслідок взаємодії різноманітних етносів, які співіснують в етнокультурній цивілізації як комплекс систем або як «надсистема» йдеться в творах цілої низки дослідників. Зокрема, культура

розглядається як одна із ключових складових цієї «надсистеми». Цей підхід прозоро представлений в працях Н. Лумана, Т. Парсонса та ін. Т. Парсонс визначив культурну підсистему як одну з найважливіших суспільних доміант розвитку й фактору постійної присутності. Розглядаючи культурні та соціальні системи, він зазначав, що, хоча всі людські співтовариства є «культурними і володіння культурою постає невід'ємним критерієм людського суспільства, хоча культура є емпірично фундаментальною для суспільства, в теоретичному плані вони принципово розбіжні. Система культури є іншим рівнем абстракції. Соціальна система не є системою культурних стандартів, вона взаємодіє з ними так само, як взаємодіє з фізичними й біологічними умовами» [1, с. 13, 39]. А. Уайтхед розглядав суспільство як тип соціального порядку [2, с. 604].

В. Бех запропонував дефініцію соціального світу як організму ноосфери, що функціонує як єдине ціле [3, с. 120, 225]. Аналогічні думки висловили С. Ларченко, С. Єрьомін [4, с. 37].

Яскравим представником культурно-історичного підходу, чій концепції лягли в основу даної статті, є М. Данилевський.

Основна частина

Підкреслимо, що етнокультурні цивілізації можуть бути представлені в якості «інтеґративної надсистеми», в якій сполучаються будь-які форми і результати людської діяльності, співіснують різноманітні нації і народності, що визначають їх сутнісні кордони, наділяють їх основу сенсом і ціннісним значенням. В цьому контексті «людина» або «етнос» чи «сукупність етносів» виступають багатограними біосоціокультурними (діяльними і активними) суб'єктами етнокультурних цивілізацій. Останні сприяють відбору, збереженню, трансформації інваріантного змісту діяльності, комунікації, соціальних зв'язків і стосунків, що формуються в процесі історичного розвитку вказаних цивілізацій. Оцінка культурного потенціалу індивідів, груп, народів здійснюється як через кількість і якість засвоєних ними цінностей і норм, так і через їх особистісну творчу діяльність, засобом якої вони реалізують себе в соціокультурному житті.

Етнокультурні цивілізації репрезентуються в якості структурованих систем цінностей, що визнаються різними моделями соціумів, які співіснують у межах встановленого ними соціокультурного та геополітичного просторів. Спільність та різноманітність цінностей виступають базисною основою як для об'єднання етносів з метою реалізації складних завдань, усвідомлення спільності інтересів, так і для їх диференціації при неспівпаданні й конфлікті цілей, поглядів стосовно

стилю життя, традицій, звичаїв. Основою існування етнокультурних цивілізацій таким чином є особлива організація взаємодії етносів, де встановлюються критерії їх поведінки й чіткі закони співіснування. Характер вироблених спільних цінностей і норм формує критерії свободи й варіативності поведінки різномірних соціальних агентів (етносів).

Вважаємо за необхідне акцентувати увагу на креативному, інноваційному змісті сучасної світової цивілізації. «Культурне середовище», що сформувалося штучно в процесі становлення різних народів та поєднання їх традицій і цінностей, протиставляється природному. Соціалізована в культурі людина здатна запозичувати закріплені в ній схеми, смисли, тобто «розпредмечувати» їх і використовувати в своїх цілях. Отже, етнокультурна цивілізація виступає як відповідно організована й легітимізована система образів (схем, моделей, текстів), які засвоюються в ході історії й на основі яких вона затверджується в соціокультурному просторі.

Етнокультурна цивілізація є «технологічною» за своєю природою. Вона є: особливою сукупністю засобів і механізмів, програм діяльності, норм поведінки; складною системою взаємозв'язків знакової й соціальної реальностей (через багатозначність систем комунікації). В контексті останнього етнокультурна цивілізація розглядається як процес комунікації адресатів і адресантів, що моделюють повідомлення на основі знання кодів спільних мов, спільного соціокультурного досвіду. Повідомлення при цьому передаються у «просторі» (за допомогою культур, їх підсистем, суб'єктів культур) і в «часі».

Саме історія дозволяє людині «схопити» всю сукупність складних смислових значень, які продукуються культурою. Етнокультурні цивілізації розглядаються як рівноцінні (ціннісні) основи для відповідних цивілізацій. Ідеться про виокремлення діалогу і взаємодію всіх культур, цивілізацій, етнокультурних цивілізацій як рівноцінних величин. Так, М. Конрад зазначав про необхідність вивчення всієї історії людства, яка розкривається в історії окремих народів [5, с. 454]. Г. Гегель указував на те, що історія складається з одиничних моментів окремих народів [6, с. 366]. Таких же позицій дотримувався і М. Лосський [7, с. 48].

Етнокультурні цивілізації можна розглядати в географічному (локалізація культур в географічному просторі) та національному (дослідження окремих рис етнокультурних цивілізацій протягом їх історичного розвитку) аспектах. Це дозволяє виділити особливості не пов'язаних за походженням, але схожих за умовами й стилем життя об'єктів, співставити етнокультурні цивілізації та загальноцивілізаційні процесів і виявити спільні риси в їх цивілізаційному й історичному генезисі, виокремити групи схожих явищ і процесів засобом схематичного відображення конкретно-історичної реальності у вигляді логічних моделей або «ідеальних типів». «Ідеальний тип» є ідеальною конструкцією, що відтворює найбільш важливі риси й зв'язки явищ, які досліджуються [8, с. 27-28]. Серед яскравих представників філософії історії та соціальної філософії, які найбільш ґрунтовно

досліджують феномени культури і цивілізації, слід назвати С. Хантінгтона, А. Тойнбі, К. Ясперса.

У межах теорії герменевтики (Г.-Г. Гадамер) етнокультурні цивілізації представлені у вигляді певних символічних форм, що утворилися в процесі культурної взаємодії етносів протягом історії. В основі вказаної взаємодії лежать символи, образи, коди, знаки. Знаково-текстове підґрунтя етнокультурних цивілізацій дозволяє тлумачити й «розшифровувати» їх ціннісно-смислові нюанси, що формувалися історично, транслювати їх через символічні системи в сферу комунікації і діяльності. «Історія» у вузькому сенсі (англійською story – розповідь, повість, новела) – це наука про події, що реконструюються за допомогою писемних джерел. Тому реконструкція, тлумачення й інтерпретація фактів, відтворення їх хронології і взаємозв'язків є її ключовими інструментами. Принцип герменевтики показує, що культура й етнокультурні цивілізації формуються й розвиваються в особливому знаковому середовищі, відокремленому від соціокультурного. Взаємодія цих середовищ сприяє виробленню особливих механізмів, правил, закономірностей самоорганізації й змін. Існувати в такому середовищі означає розуміти коди культури, в яких зашифровані її тексти й уміти тлумачити ці тексти. Рівень доступних суб'єктам культури мов, кодів і текстів виявляється в сфері культурних смислів.

Існує проте нестабільність існуючих соціальних систем. В. Буяшенко зазначав, що синергетика дозволяє побачити світ у новому ракурсі, тому що за основу беруться категорії нестабільності, нелінійності [9, 32, с. 126]. Синергетичний підхід показав, що перемішування етносів призвело до пошуку ними власних «відбитків», «слідів», а «невизначеність» їх статусу наштовхнула на необхідність ідентифікуватися. «Етнос» в контексті синергетичного підходу являє собою багаторівневу самоорганізацію, що складається з різних елементів (осіб, груп), які перебувають між собою у тісних взаємозалежних зв'язках. Тому названі ознаки, з одного боку, забезпечують передачу представникам етносу його традиційних цінностей, вказуючи на необхідність чи небажаність розвитку того чи іншого напрямку життєдіяльності, а з іншого, – дозволяють особі орієнтуватися у безмежно розмаїтому світі. Будучи окремою етносоціальною системою, етнос захищає своїх членів від фізичного, культурного, психічного винищення й занепаду. В цьому полягають функції етносу в життєдіяльності індивідів. У своїх працях сучасний вітчизняний філософ І. Добронравова показала, що самоорганізуючі відкриті дисипативні структури існують завдяки постійному обміну енергією із середовищем, яке її породжує [10, с. 94-95].

Л. Дротянко звернула увагу на соціальний характер пізнання, яке органічно включене в соціокультурну ситуацію [11, с. 194]. Етнокультурні цивілізації можна розглядати також в контексті постмодерністського дискурсу, спираючись на праці Ж. Бодріяра, Ж. Дельоза, Ж. Дерріда, П. Козловськи, Ю. Крістевої М. Ж.-Ф. Ліотара, та ін. Масова постмодерністська культура, особливо в глобальних комунікаційних мережах, базується на негативному й агресивному ставленні до історичного і

національного культурного минулого, нав'язує свої зразки й стилі поведінки і мислення широкому колу користувачів у різних країнах світу. Тобто етнокультурні цивілізації в контексті загальноцивілізаційних процесів відтворюють специфічну гру дискурсів, яка ґрунтується на вироблених в соціокультурному просторі правилах. «Гра-ти» означає породжувати нові смисли й нові ігри. В контексті постмодерністського дискурсу розглянути також проблеми планетарних і регіональних взаємозв'язків, а також конфлікту цивілізацій; особливості культурологічного впливу на процеси трансформації й модернізації різноманітних суспільств та їх ідентичності; здійснюється аналіз різноманітних культурних цінностей.

Різноманітність тлумачення терміну «етнокультурна цивілізація» можна пояснити перш за все тим, що останній відображає глибину і багатовимірність людського буття. Тією мірою, якою невичерпна сама людина, різноманітною і різноаспектною є створена нею нова світова спільнота. Крім того, етнокультурна цивілізація – це настільки динамічне явище, що її теперішнє визначення завтра може виявитися хибним. На думку К. Гірца, розмаїття культурних форм можна пояснити тим, що контекст, в межах якого існує кожна форма, змінюється так само, як змінюються форми [12, с. 32-33]. Ділянка застосування терміну «етнокультурна цивілізація» не обмежена певним типом предметності. З огляду на культуру може бути розтлумачений будь-який об'єкт чи процес, у якому окреслюватиметься не лише його прикладна значущість, а й прихований у ньому спосіб інтерпретації світу, що припускає можливості вибору.

Людство перебуває у постійному русі до «істини», а наші знання адекватні світу настільки, наскільки ми його освоїли. На думку Г. Бордюгова та В. Козлова, можлива навіть підміна понять, спрощення фактів [13, с. 242-243]. Ще М. Вебер зазначав, що філологічна інтерпретація «тлумачить», аналізує, характеризує своєрідні риси окремих «культурних епох», особистостей чи окремих об'єктів (витворів мистецтва, літератури), тому вона служить утворенню історичних термінів [14, с. 460-461]. Тобто, саме суб'єкт перетворює в предмет аналізу власні оцінки, які згодом доповнюються фактами. Але це означає, що історія перетворюється або на філософію історії, або на психологію «історичної цікавості» [14, с. 461].

Шукаючи та знаходячи різноманітні визначення терміну «етнокультурна цивілізація», слід сприймати не лише слова, а й реалії, які позначаються цими словами. Так, Х. Арндт зазначає, що характерною ознакою «нової історії» є розбіжність між причиною та наслідком. І плутанина в сучасній історичній термінології є лише побічним продуктом цієї розбіжності [15, с. 175]. Дефініції виявляють сутність предметів, явищ. І саме філософія ставить перед собою задачу адекватно пояснити значення термінів.

У філософській думці ХХ – початку ХХІ ст. існує така кількість підходів до визначення культури й цивілізації, що складно чітко уявити специфіку їх змістовного наповнення. Загалом культуру вважають символом усього позитивного в розвитку людства, а цивілізація отримує нейтральну, а інколи й негативну

оцінку. Цивілізація як досить високий ступінь оволодіння силами природи безперечно сприяє покращенню якості й рівня життя людини. Вона постає перш за все явищем технологічним та прагматичним, на відміну від культури – явища духовно-творчого. Цивілізація може звести досягнення людської творчості до матеріального в інтересах самозбереження соціуму. В. Ільїн наголошував, що цивілізація, яка не культивує, не має майбутнього [16, с. 18].

Момент еkleктичності і багатозначності терміну «цивілізація» фіксує новітній філософський словник [17, с. 1170]. Отже, терміни «культура» й «цивілізація» розрізняються на основі відмінностей: за суб'єктами їх продукування; за джерелами культуротворчої та цивілізаційної діяльності; за відношенням культури та цивілізації до знань, інформації. В цих умовах, у процесі дискусії науковців, що прагнуть знайти найбільш оптимальне й цілісне визначення цивілізації й культури, особливої напруги набуває проблема становлення й затвердження етнокультурних цивілізацій у сучасному соціокультурному просторі.

З метою більш ефективного обґрунтування сутності й змісту терміну «етнокультурна цивілізація», слід здійснити аналіз термінів «етнос», «нація». Зазначимо, що в українській філософській науці терміни «етнос», «нація» тлумачаться по-різному, а в західній науковій традиції вони майже не застосовуються. Враховуючи зазначене, можна говорити про складність дефінітивного вирішення цієї проблеми. Термін «етнос» (з давньогрецької – *ethnos*) означає чужинець, плем'я, народ, група людей, рід тощо. У римській літературі ним позначали «не греків». У ХІХ ст. з появою етнографії термін «етнос» увійшов до наукової літератури в значенні «народ». В західній літературі термін «етнос» не отримав належної теоретичної розробки, хоча ним часто позначалася сукупність «людей, пов'язаних спільними звичаями» [18, с. 116-117].

У 1990-х рр. в Україні виникла певна термінологічна плутанина, коли терміни «етнос», «нація», «народ» стали застосовуватися як тотожні. Водночас поступово почало закріплюватися розуміння етносу як біосоціального явища. Його почали вводити для позначення всіх форм етнічних спільнот. Отже, «етнос» постає «сталим колективом людей, який склався внаслідок природного розвитку на основі специфічних стереотипів свідомості й поведінки» [19, с. 69], а також «біосоціальною спільнотою, що формується й розвивається об'єктивно протягом історії й здатна до стійкого багатовікового існування за рахунок самовідтворення» [18, с. 116-117], системно організованою цілісністю [4, с. 88]. Ю. Бромлей називає етносом історично сформовану на певній території міжпоколінну сукупність людей, яка усвідомлює свою єдність і має спільні риси в культурі, мові, психіці [20, с. 20].

Отже, можна зробити висновок, що етнос – це стійка історично усталена на певній території, біосоціальна сукупність людей, які мають відносно стабільні спільні риси та особливості культури й мови, а також усвідомлюють свою внутрішню єдність та відмінність від інших спільнот. Виходячи з цього, можна виокремити головні атрибути і ознаки етносу,

які свідчать, що соціальна група, сформована внаслідок біоісторичного процесу, є етносом: і дозволяють ідентифікувати спільноти за принципом «ми» – «вони». По-перше, це – спільний антропологічний тип як обов'язкова передумова виникнення та формування етносу, але на пізніх стадіях етногенезу расові ознаки поступово втрачають свою обов'язкову ідентифікуючу роль унаслідок етнічної фіксації. Незважаючи на це, у членів етносу продовжує зберігатися переконання про їхнє походження від спільного пращура. По-друге, це – спільність етнокультурних характеристик (мова, релігія, традиції, обряди, звичаї, норми поведінки, фольклор). По-третє, це – психологічні особливості, що проявляються в наявності етнічного (національного) характеру, що є сукупністю складних індивідуальних і загальних (колективних) психічних процесів і механізмів; в етнічній свідомості (самосвідомість), яка забезпечує поділ і протиставлення «своїх» та «чужих» за принципом «ми» не такі, як «вони», а також засвідчує, що члени етнічної спільноти розуміють (усвідомлюють) свою приналежність до неї. По-четверте, це – спільність самоназви. По-п'яте, це – єдність території як необхідної передумови виникнення етносу, що забезпечує і його фізіологічне відтворення, і цілісне формування унікальних етнокультурних, етнопсихологічних рис.

Однак сталість і стабільність територіальних кордонів та інші пов'язані з цим обставини не є обов'язковими на більш пізніх етапах існування етносу, який може виникнути в одному регіоні, а згодом переміститися на іншу територію (процес формування турків розпочався в Середній Азії й Алтаї, а завершився в Малій Азії, звідки вони витіснили тубільне населення вірмен і греків). Утрата вже сформованої (зрілим) етносом території не призводить до його розпаду, якщо він володіє потужними захисними засобами й механізмами. Так, повністю або частково втративши свою, прабатьківську територію, завдяки етнозахисту та сформованій етносвідомості, зберегли свою етнічність цигани, частково євреї та вірмени.

Термін «етнічне» вживається переважно як синонімічний (тотожний) категоріям «етнічність» і «етнос» [19, с. 47]. Дискусії навколо розуміння цього терміну посилилися на початку 1970-х рр., головним чином, під впливом розпаду колоніальної системи та загострення міжетнічних стосунків як у новоутворених, так і в розвинутих індустріальних країнах. Їхню суть можна звести до розуміння «етнічності» в якості синоніму термінам «етнічна група», «народ», «нація» [19, с. 45]. Отже, розуміння «етнічності» як символічного критерію необхідне для виокремлення певних груп у поліетнічній суспільній структурі, виявлення комплексу мінливих рис, які дозволяють вирізнити одну спільноту від іншої, аналізу певних ознак, що є важливими для соціальної стратифікації суспільства. «Етнічність» як суспільний феномен виступає одним із обов'язкових, системоутворюючих факторів, що включає етнокультурні особливості: мови, матеріальну та духовну культури, обряди і звичаї. Включеність «етнічного» в

національне буття дозволяє останньому й соціуму в цілому зберігати свою самобутність.

Етнічну культуру слід розуміти як соціокультурний феномен, який визначається територіальною спільністю, наявністю спільних культурних рис, притаманних етносу з однорідною соціальною структурою, певною замкненістю і локалізованістю в просторі, тоді як національна культура характеризується потужністю, поширенням через системи комунікації.

Однією з найскладніших як в етнології, так і в філософії є проблема співвідношення етнічного та національного феноменів. До XIX ст. термін «нація» на Заході застосовувався для позначення політичних спільнот у значенні «нація-держава». У XIX ст. термін починає вживатися для позначення етнічних спільнот, тобто у значенні «нація-етнос». Сьогодні термін «нація» тлумачиться як «певна стадія соціоцивілізаційної єдності етносів з чітко визначеними власними цілями й намірами з метою реалізації їх у політичній практиці» [18, с. 201].

У політології термін «нація» вживається переважно в двох значеннях: як «етнонація» (суто етнічне утворення) і як «політична нація» (як політичне явище). Спільними ознаками в різних трактуваннях змісту категорії «нація» є територія, спільна економіка, наявність державотворчої спільноти, єдині юридичні права та обов'язки для всіх членів. З іншого боку, «націю» розуміють як «історично етносоціальну спільність людей із сформованим усталеним самоусвідомленням своєї ідентичності (спільності історичної долі, психології й характеру, прихильності до національних матеріальних та духовних цінностей, національної символіки, територіально-мовної та економічної єдності)» [19, с. 121-123]. Тобто, націю можна розуміти в якості спільноти, яка складається з однієї або кількох національностей, має більш менш визначену територію і уряд.

Нація – це набута якість, яка з часом може стати етносом. «Цементуючим» націю матеріалом є політичні, економічні та культурні зв'язки, «національний характер», «національна психологія», «національні ідеали», «національна самосвідомість» а не мова і кровно-родинні зв'язки. Більшість людей пов'язує національну приналежність із кров'ю. Тому вона може передаватися у спадок й виражається в будові тіла, рисах обличчя, пов'язана із вродженими особливостями людей. Саме цей підхід породжує колізію, в основі якої лежить суперечка про співвідношення двох історичних реальностей – «етносу» і «нації» [19, с. 123-125]. Якщо для існування єдності етносу територія не обов'язкова, то політична та економічна єдність існує лише в певному географічному просторі, інколи незалежно від етнічної структури. Жодна нація не включає в себе людей лише корінної національності – політичні та економічні зв'язки є позаетнічними. На думку Р. Арона, історична ідея була відкрита для всіх народів, націй, окрім тих, хто став бранцями своєї історії [21, с. 300].

Поява термінів «етнізація», «етнокультурна цивілізація» та актуалізація цих проблем пояснюється складними глобалізаційними процесами в другій половині XX – початку XXI століть, кристалізацією етнічних спільнот і соціально-

культурних утворень і прагненням останніх затвердитися та ідентифікуватися. Ці процеси є виявом багатоманітності сучасного світу і мають як позитивні, так і негативні сторони. Термін «етнізація» тлумачать як процес становлення, розвитку і закріплення в особистісних структурах якостей, що відбивають особливості культури етносу, членом якого є особа [19, с. 28]. Процес етнізації проявляється в два етапи. На першому особа засвоює багатство етнічної культури, створеної досвідом попередніх поколінь. Масив етнічної культури, що протистоїть особі, має вигляд матеріалізованого речового світу. На наступному етапі особа, маючи досвід і знання, сприймає вплив етнічної культури вибірково й через індивідуальну творчість збагачує її.

Висновки

Виходячи з цього, можна обґрунтувати термін «етнокультурна цивілізація». Пропонуємо розуміти його в якості способу ідентифікації людства в контексті багатомірності соціокультурного простору. Термін «етнокультурна цивілізація» розглядається також в контексті «стадіального генезису» й «локального (мегарегіонального) розвитку». Отже, термін «етнокультурна цивілізація» відображає унікальну сукупність національно-культурних, історичних традицій. Історичним ядром етнокультурної цивілізації (головним її носієм) виступають певні етноси (суперетнос). В контексті сучасних загальноцивілізаційних процесів її слід відірвати від значної кількості етнічних культур, державних утворень, глобальних соціокультурних спільнот. «Етнокультурна цивілізація» формується на основі універсальних («надлокальних») цінностей, що відобразилися в світових релігіях (західно-християнській, східно-християнській, ісламській, індо-буддійській, кофуціанській), морально-світоглядних системах, системах права, сферах мистецтва, в комплексі практичних і духовних знань.

Список літератури

1. Парсонс Т. Система современных обществ / Т. Парсонс; [пер. с англ.]. – М.: Аспект-Пресс, 1997. – 444 с.
2. Уайтхед А. Избранные работы по философии / А. Уайтхед; [пер. англ.; сост. И.Т. Касавин]; общ. ред. и вступ. ст. М. А. Кисселя. – М.: Прогресс, 1990. – 718 с. – (Серия «Философская мысль Запада»).
3. Бех В. П. Фірма в дискурсі організменної ідеї: Монографія / Бех В.П., Гашенко А. В. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 376 с.

С. Харченко

СУЩНОСТЬ ФЕНОМЕНА ЭТНОКУЛЬТУРНЫХ ЦИВИЛИЗАЦИЙ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ ФИЛОСОФСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ
В статье проводится философский анализ специфики феномена этнокультурных цивилизаций в контексте рассмотрения этнокультурных факторов как поликультурных явлений.

S. Kharchenko

THE SPECIFIC OF THE ETHNOCULTURAL CIVILIZATIONS PHENOMENON IN THE CONTEXT OF MODERN PHILOSOPHIC INVESTIGATIONS
In the article the philosophic analysis of the specific of ethnocultural civilizations phenomenon in the context of consideration ethnocultural factors as policultural phenomena is carried out.

4. Ларченко С. Г. Межкультурные взаимодействия в историческом процессе / С. Г. Ларченко, С. Н. Еремин. – Новосибирск: Наука. Сиб. отд., 1991. – 174 с.

5. Конрад Н. И. Запад и Восток / Н. И. Конрад. – М.: Гл. Ред. Восточной литературы, 1972. – 496 с.

6. Гегель Г.-В.-Ф. Энциклопедия философских наук: в трех томах / Г.-В.-Ф. Гегель. – М.: «Мысль», 1975-1977. – (АН СССР. Ин-т философии. Философ. наследие). – Том 3: Философия духа / [редкол.: Е. П. Ситковский (отв. ред.) и др.]. – 1977. – 472 с.

7. Лосский Н. О. Условия абсолютного добра: Основы этики. Характер русского народа / Н. О. Лосский. – М.: Политиздат, 1991. – 368 с.

8. Крадин Н. Н. Политическая антропология: учебник [для студ. высш. учеб. завед.] / Н. Н. Крадин. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М.: Логос, 2004. – 272 с.

9. Буяшенко В.В. Цивілізаційний поступ в умовах глобалізації: спроба теоретико-методологічного аналізу / В. В. Буяшенко // Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія: Зб. Наук. праць. – К.: НАУ, 2005. – С. 122-128.

10. Людина і культура в умовах глобалізації: збірник наукових статей. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2003. – 400 с.

11. Дротянко Л. Г. Традиції російського космізму і постнекласична наука / Л. Г. Дротянко // Метаморфози свободи: спадщини Бердяєва у сучасному дискурсі (до 125-річчя з дня народження М. О. Бердяєва): Український часопис російської філософії. Вісник Товариства російської філософії при Українському філософ. фонді. Вип. 1. – К.: ПАРАПАН, 2003. – С. 216-221.

12. Гірц К. Інтерпретація культур: Вибрані есе / К. Гірц; [пер. з англ.]. – К.: Дух і Літера, 2001. – 542 с.

13. Бордюгов Г. А. История и конъюнктура: Субъективные заметки об истории советского общества / Г. А. Бордюгов, В. А. Козлов. – М.: Политиздат, 1992. – 352 с.

14. Вебер М. Избранные произведения / М. Вебер; [пер. с нем.]; сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова; предисл. П. П. Гайденко. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с. – (Серия «Социологич. мысль Запада»).

15. Арндт Х. Джерела тоталітаризму / Х. Арндт; [пер. з англ. В. Верлока, Д. Горчаков]. – К.: Дух і Літера, 2002. – 539 с.

16. Ильин В. В. Философия истории / В. В. Ильин. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2003. – 380 с.

17. Новейший философский словарь / [сост. и гл. науч. ред. А. А. Грицанов]. – [2-е изд.]. – Мн.: Интерпресссервис; Книж. дом. 2001. – 1280 с.

18. Малий етнополітичний словник / [авт.-уклад. О. В. Антонов, В. І. Волобуєв, М. Ф. Головатий та ін.] – К.: МАУП, 2005. – 288 с.

19. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького; [редкол.: Ю. І. Римаренко та ін.]. – К.: Довіра: Генеза, 1996. – 942 с.

20. Бромлей Ю. В. К вопросу о выделении этносов среди других человеческих общностей / Ю. В. Бромлей // Этнос и политика. Хрестоматия [авт.-сост. А. А. Прусаускас]. – М.: УРАО, 2000. – 250 с.

21. Арон Р. Мир і війна між націями / Р. Арон; [пер. з фр. Г. Філіпчук та інш.]. – К.: МП «Юніверс», 2000. – 688 с.